Odödlighetstrons lämplighet

CHEFREDAKTÖREN för denna tidning har riktat en skarp kritik mot vissa delar av mina artiklar om odödlighetsfrågan. Hans medgivande för mig att besvara denna kritik och därvid uttala precis vad jag anser om den vill jag gärna begagna mig av.

Professor Tingsten börjar med följande generella anmärkning: "Hedenius anser sig kunna visa att odödlighetstron inte bara är oriktig utan också olämplig. Den stöder icke moralen, snarare tvärtom. Den befordrar inte den individuella lyckan; denna främjas i stället av tron på den egna dödligheten. Det förefaller som om Hedenius, då han formulerar dessa satser, påverkas av behovet att finna ett absolut samband mellan vad som är sant och vad som är nyttigt. Medan från religiöst håll ofta antydes att odödlighetstron är nyttig och därför måste vara sann, synes Hedenius benägen att gå den motsatta vägen: dödlighetstron är sann, därför måste den vara nyttig."

Ingen av de satser som Tingsten sålunda uppger att jag skulle ha "formulerat" har jag någonsin uttalat; ej heller umgås jag i hemlighet med några tankar som liknar dem. Jag har uttryckligen medgivit att det finns fall då odödlighetstron kan tänkas stöda moralen, och jag har aldrig sagt eller menat att tron på förintelsen i största allmänhet skulle vara gynnsam för moralen. Endast i ett enda fall har jag ansett tron på förintelsen ha omedelbart moraliskt värde; den som inser att odödlighetstron inte har någon teoretisk sannolikhet bör rätta sin tro därefter för att undvika förvirring i tankelivet. Att föreställningen om helvetesstraff är en vidskepelse som ofta har sin grund i primitiv maktvilja och därför har mitt moraliska förakt när den förekommer hos moderna kulturmänniskor har ingenting med detta att göra. Vidare: att odödlighetstron drivs fram och underhålls av individuella lyckokrav är ett förhållande som jag utförligt uppehållit mig vid; därom handlar slutet av artikeln "Orsaker till odödlighetstron" och större delen av artikeln "Död och förintelse". Å andra sidan tror jag att man kan befria sig från odödlighetstron utan att för den skull behöva bli olycklig, men det är en helt annan sak. Jag har framhållit att därtill för många människor fordras särskilda förhållanden: ett tillräckligt lyckligt liv för att kravet på kompensation i en annan värld inte skall bli för pockande samt en viss disciplinering av känslo- och fantasilivet. Endast i ett enda speciellt avseende har jag antytt att förintelsetron kan framstå som en positiv vinst: för den sanningssökande människa som kommer underfund med att förintelsen är det riktiga svaret på odödlighetsfrågan. Att finna lösningen på ett centralt livsåskådningsproblem kan utan tvivel ge en känsla av tillfredsställelse, men jag har inte sagt att tron på förintelsen skulle ge normala människor någon annan lycka. Något som helst behov "att finna ett absolut (?) samband mellan vad som är sant och vad som är nyttigt" har jag inte. Anledningen därtill är att själva tanken på ett sådant samband mellan det sanna och det nyttiga förefaller mig så oklar att jag i motsats till professor Tingsten över huvud taget inte kan ta någon ställning till den. Min ställning till den speciella slutledning Tingsten dessutom anser mig "benägen" för: att det av den omständigheten att dödlighetstron är sann skulle följa att den är nyttig är denna: jag är inte på minsta sätt benägen för en sådan slutledning.

Jag har uppmärksamt läst igenom de artiklar som Tingsten kritiserat på detta sätt, i syfte att finna olyckliga formuleringar i min framställning som kunde förklara hans misstag; men utan resultat. I stället för citat lägger han också en ren spekulation till grund för sitt påstående att jag skulle ha de av honom påtalade åsikterna. Det skall "framgå därav att Hedenius argumentation då det gäller odödlighetstankens praktiska betydelse är vida mindre stringent än i resonemanget om sanningsfrågan". Till osakligheten i själva referatet kommer här en sammanhangslöshet: det påstådda förhållandet att jag resonerar mindre stringent i fråga om odödlighetstankens praktiska betydelse än i fråga om dess sanningshalt är naturligtvis inget belägg för att jag skulle hänge mig åt de av Tingsten omtalade illusionerna.

Utöver denna generella kritik av min ståndpunkt vänder sig Tingsten mot två särskilda punkter i min framställning, dels mot några ord som jag fällt om förhållandet mellan odödlighetstron och den konventionella moralen, dels mot den metod för att övervinna rädslan för förintelsen som jag rekommenderat. Några positiva bidrag till debatten ger inte Tingsten här, utan han nöjer sig sig med en rent negativ kritik av mina åsikter, en kritik där adjektiv som "godtycklig" och "orimlig" har sin givna plats. Jag skall behandla de båda punkterna i samma ordning som han.

På det första stället vände jag mig mot biskop Brilioths uttalande att skillnaden mellan gott och ont utplånas utan tron på en yttersta dom. Jag framhöll att om detta uttalande hade den meningen att det inte längre skulle finnas något motiv för den enskilde att leva moraliskt, sedan odödlighetstron förlorats, så var det ett misstag, ty den sociala omgivningens tryck är ett tillräckligt motiv för iakttagandet av det moraliska minimum som ligger i dygderna hederlighet, människovänlighet och nykter skötsamhet. För att inte säga för mycket tillfogade jag att det finns asociala element som kanske kunde försättas i nivå med detta moraliska minimum genom en kraftig omvändelse till tron på helvetesstraff. För egen del kunde jag emellertid inte häri finna något motiv att tro på själens odödlighet. I det sammanhanget förnekade jag naturligtvis inte, utan förutsatte tvärtom som en självklarhet att många människor i den kristna tron funnit ett stöd för sin önskan att göra goda handlingar som går utöver det moraliska minimum och överträffar detta; den som vet något om moralens historia vet att det är så. Men jag avstod från ytterligare diskussion av förhållandet mellan moral och kristendom av två skäl: dels därför att det är mycket svårt att säga något förståndigt om denna sak, såvida man inte vill nöja sig med banaliteter, dels därför att avsikten bara var att kritisera den åsikten att all skillnad mellan gott och ont försvinner med odödlighetstrons övergivande; det sagda räckte ju för detta ändamål.

Denna detalj i min framställning har nu Tingsten kritiserat på följande sätt: "Hur kan Hedenius veta att tron i form av en 'kraftig' omvändelse påverkar vissa 'asociala element' men att den icke, även i mindre 'kraftig' form, påverkar vanliga, socialt normala människor? Det torde vara tillräckligt att uppställa frågan för att besvara den. Den distinktion Hedenius här gör är godtycklig. Han har icke visat och kan rimligen inte visa att en religiös tro, och speciellt en tro på belöning och straff i ett liv efter detta, måste sakna betydelse för människors moral. Varför skulle inte även en 'normal' människas moral kunna stegras genom religiösa föreställningar?" Detta är en av de mest perfekta god dag yxskaft-historier jag har varit med om.

Tingsten fullbordar sin kritik av denna punkt med det påpekandet att en del av den moral som förekommer i vårt samhälle byggts upp under inflytande av den kristna läran, bland annat denna religions föreställningar om eviga belöningar och straff. Att vår officiella samhälleliga moral — vilket icke är detsamma som det sociala minimum av moral — "skulle vara alldeles densamma utan underbyggnaden av dessa åsikter synes vara en orimlig tanke", säger han. Att detta är en sanning av banalaste slag tror jag att man måste hålla med Tingsten om. Det enda jag inte förstår är varför han tror sig vara oense med mig på denna punkt.

Till sist behandlar han frågan om vilken betydelse den kristna läran om de yttersta tingen har för människornas moraliska beteende. Som är att vänta, kommer han därvid icke till något resultat. "Vad jag vill hävda är att, såsom Hedenius betonar, de kristna har orätt då de förnekar möjligheten av en moral utan religion och att vissa ateister har orätt då de förnekar att religionen kan påverka moralen." Frånsett det överraskande antagandet att det förekommer ateister som inte vet att religionen i hög grad kan påverka moralen — de flesta ateister har väl hört talas om t. ex. muhammedanismen eller åtminstone kristendomen — kan jag inte finna något fel i detta uttalande.

På det andra ställe i min framställning som Tingsten kritiserat utvecklade jag den tanken att övervinnandet av rädslan för förintelse kräver självdisciplin. Min tankegång härom angriper Tingsten på precis samma sätt som när det var fråga om helvetesstraffens betydelse för själva distinktionen mellan gott och ont. Han framhåller att det är omöjligt att utan vidare säga vilka som är lyckligast eller olyckligast, de kristna eller fritänkarna. "Läget i en avkristnad värld kan vi inte heller på denna punkt föreställa oss", tillägger han även, sedan han utan eget instämmande framkastat den underliga hypotesen att förintelsefruktan till stor del är konsekvensen av en religiös uppfostran som kommer otron att te sig som en desillusion. Även här har jag ingenting att tillägga; jag kan inte hjälpa Tingsten att få några resultat av dessa spekulationer.

"Förslaget att vi skall upphöra att tänka på döden kan nog inte lösa svårigheterna", slutar Tingsten och tillägger att det inte finns någon väsentlig skillnad mellan min ståndpunkt och den mest suddiga formen av odödlighetstro, den form som alldeles avstår från att analysera odödlighetens innebörd. Min ståndpunkt skulle vara "en dödlighetstro som i det hela undviker att syssla med frågan, men dock då och då måste kasta en orolig blick på den framtida förintelsen." Med citatet av detta hans skämt med den personliga själshygienens och självdisciplinens linje i vår kultur, stoikernas, Spinozas och Vilhelm Ekelunds väg, skulle jag vilja sluta denna diskussion med professor Tingsten.

Ingemar Hedenius

*

Docent Hedenius, som börjat denna debatt, får enligt Dagens Nyheters praxis sista ordet. Jag hänvisar blott till min artikel den 13 juni. Debatten i odödlighetsfrågan är härmed avslutad i Dagens Nyheter.

H. T—n

E I N A R E K B E R G

PÅ ESTRAD OCH AUTOSTRADA

Genom U. S. A. som sångare

Häft. 4:—, vävb. 6:50. Vackert illustr.

"Han berättar . . . på ett anspråkslöst och sympatiskt sätt. . . . Ekberg var flitigt i arbete och hann vid sidan om sina egentliga verksamhetsuppgifter se sig ordentligt omkring . . . Att Ekberg färdats med öppna ögon framgår av hans bok. . . . Med humorns glimt i ögat berättar han om allt märkligt han sett eller fått höra talas om. Av allt att döma var det en mycket lyckad färd." (Göteborgs Handelstidning.)

FÖRLAGET FILADELFIA Stockholm 6

Midsommarglädjen blir dubbel med bra böcker

Några av sommarens nyheter:

Vicki Baum
INTECKNING I LIVET
Lätt och luftig — rapp och spännande kärleksroman i Broadwaymiljö.
8:50

C. S. Forester
AFRIKAS DROTTNING
"En härlig, skojfrisk berättelse . . . ingen har rätt att missunna sig själv förströelsen att forsa igenom boken på några timmar." (D. N.)
6:50, inb. 9:50

Haakon Bugge Mahrt
BESK DRYCK
Roman om sju människors liv och deras upplevelser vid Dunkerque 1940 — "stämningen är ungefär densamma som i Bromfields Indienroman 'När regnet kom'". (G. H. T.)
12:50

R. G. Waldeck
SKIMMER I SKYN
"Den dansande kongressen", Wienkongressen 1814—15, är miljön för denna eleganta, underhållande roman.
16:—, inb. 20:—

Christine Weston, DEN MÖRKA SKOGEN
Fängslande kärleks- och problemroman i New Yorkmiljö om ett par människor som drabbats av hårda slag genom kriget och deras väg till en ny, harmonisk tillvaro. 10:—.

Panache serien

Elisabeth Bowen
ÄLSKAREN SOM VAR EN DEMON
Noveller från England under kriget.
7:50

André Gide
PASTORALSYMFONIEN
En utsökt berättelse — underlag för filmen Symphonie Pastorale.
4:25

Detektivromaner

Raymond Chandler
DEN STORA SÖMNEN
7:50
KVINNAN I SJÖN
7:50

Mignon G. Eberhart
FLY FRÅN NATTEN
9:50

George Hopley
NATTEN HAR TUSEN ÖGON
11:50

Arthur Omre
MYSTERIET I ROLVSÖY
6:75

Ny Wodehouse
BRAVO, JEEVES!
7:50

BONNIERS

Färgrik krigskrönika i litet format

T. Vogel-Jörgensen har nått ett litet mästerskap i begränsning med sin krigskrönika i bild och text, *Världen sedan 1939* (Allhem, 19 kr.), där han inom ett lättillgängligt format söker sålla fram krigets avgörande linjer. Trots det knappa utrymmet har framställningen blivit både levande och färgrik. Han har fått plats för avsnitt ur viktiga tal och till och med för anekdoter, belysande de ledande männens principer, attityder och karaktärer. Han måste ha känt en särdeles tillfredsställelse när han plöjt i Hitlertalens långa rad: de har lämnat ett strålande material för den som är tvingad nå god verkan utan stor kommentar. Se bara på Hitlers nyårsbudskap, säger Vogel-Jörgensen: 1940 — "Vi ha segrat". 1941 — "Vi skola segra". 1942 — "Vi måste segra!" 1943 — "Vi kapitulera aldrig!" Den kortfattade krönikans torka undgår Vogel-Jörgensen skickligt genom att lämna därhän de alltför många siffrorna och de alltför detaljerade frontredogörelserna. Han behåller hela tiden en personlig ton, som ingalunda utesluter objektivitet: den är välgörande i sin frasfria mätta även när han skildrar ruskigheter som koncentrationslägren.

Varje sida utgör i bild och text ett helt, som kan läsas fristående; sidohänvisningar och ett utförligt person- och ortregister gör att man lätt nog kan följa utvecklingen på ett visst område. Denna redigering gör verket användbart som uppslagsbok över kriget. De 740 bilderna, som alla utom ett fåtal telegrambilder framträder ypperligt i djuptrycket, är till stor del gamla bekanta, klassiska kameraskott, som har sin plats given i ett verk som detta.

T. Hln

Idealiska semesterböcker

Den nya, prisade serien

RYSKA KLASSIKER

Välj i bokhandeln några av dessa små läckra volymer, som skänker både nöje och litterär njutning.

Pris kr. 2:65 per vol.

TIDENS FÖRLAG

Lapp-Stockholm

VID ÅRSSKIFTET 45—46 fick Lycksele köping stadsrättigheter. Det var knappast samhällets storlek som föranledde upphöjelsen — på nyårsnatten, när man stod på torget och frös och invigde, hade Lycksele inte mer än 2.881 invånare — utan snarare en känsla av att det västerbottniska länet krävde mer jämvikt. Sedan gammalt har det rått en vänskaplig dragkamp mellan Umeå och Skellefteå som representanter för norra och södra länsdelen, men Lappmarkssocknarna har inte haft någon riktig centralpunkt, och det har känts en smula orättvist, särskilt på sistone, när Lappmarken — kanske mest påfallande genom den nya gruvverksamheten — har hävdat sig som industriområde. Nu fick alltså Lycksele sina stadsrättigheter och förtjänar än mer än tidigare den gamla benämning som "plassen" sedan länge har haft, Lapp-Stockholm.

Lyckseleborna har tyckt att minnet av denna lappmarksseger borde hugfästas och har gjort det med en stor och innehållsrik volym, benämnd *Lycksele stad och lappmark,* en samling av sexton uppsatser, utgiven av *Lars F:son Schrewelius* och tydligen möjliggjord tack vare bidrag från de skogsbolag som är verksamma i Lyckseletrakten. Det är huvudsakligen en bok skriven av amatörer, och den har en sådans fel — att innehålla både upprepningar och ofrivilliga lustigheter — men också dess stora förtjänster, att vara berättad av dem som var med och att ge en i sin brist på avslipning mycket direkt bild av hurudant det har varit och är. Litteraturen om den västerbottniska Lappmarken är mager; de mer anmärkningsvärda beskrivningarna av förhållandena där uppe består, utom av notiser hos Hülphers och Læstadius och i Linnés Lappländska resa, av endast ett fåtal reseskildringar. Genom sin rikedom på primärmaterial utgör denna nya bok därför ett värdefullt tillägg, och åtminstone för en norrlänning är den givetvis också trivsam och intressant läsning.

Ett av de gedignaste styckena är landsantikvarie *Hans Beskows* utförliga sammanfattning av bygdens historia, som han följer från yngre stenåldern fram till 1940-talet. Det viktigaste skedet av denna historia är naturligtvis den period då skogsbolagen kom in i Lappmarken och med ofta tvivelaktiga och brutala metoder inlemmade ödebygderna i det industriella Sverige. Processen skildras här av en trävaruman, skogschefen *Bror Ternstedt* i Holmsundsbolaget, och hans uppsats är säkerligen bokens bästa bidrag. Där tecknas omvandlingen med en berömvärd objektivitet, som har blick för vad skogsbolagen betytt för att göra södra Lappland beboeligt, men ändå inte slätar över de drag som på sin tid sammanfattades under ordet "bagghöleri", efter ett känt tilltag som Baggbölebolaget gjorde sig skyldigt till just i Lycksele socken. Visserligen dröjer han med större utförlighet vid de pengar som skogsbolagen har tillfört Lappmarkssocknarna i form av köpeskillingar och löner — det är också någonting att uppehålla sig vid: 160 miljoner sedan sekelskiftet, enligt författarens beräkningar — än vid Norrlandslagstiftningens nödvändighet och skogsarbetarnas levnadsförhållanden; men den apologi för skogsbolagen som uppsatsen på det sättet innehåller är inte orimligt formulerad. Av sekelskiftets skogskontor i Lappmarken ger han en ytterligt åskådlig, starkt odörhaltig bild, som man minns bättre än något annat i boken. Bland den värdefulla läsning som den bjuder på bör man också nämna överlärare *Gunnar Åbergs* glimtar ur marknadslivet i Lycksele och jägmästare *H. Zetterbergs* välillustrerade beskrivning av hur jakt och djurfångst gick till i Lappmarken förr i världen.

T. J—n

En intressant semester-bekantskap

SINUHE

egyptiern

Roman av
Mika Waltari
16:—, inb. 22:—

"All spänning man kan begära. Den äger kvaliteter som ger den diktverkets rang."
Gösta Attorps i Sv. D.

"Ett djärvt och vinnande tärningskast."
James Rössel i AT.

Redan 9:e tusendet

Wahlström & Widstrand

Har Ni hunnit pröva Four Roses Whisky?

Ni kan få denna utsökta amerikanska whisky i närmaste systembolag.
Försök den! Ni kommer att tycka om den.
FOUR ROSES har just den lätta, milda smak som är karakteristisk för en exklusiv whisky.

FOUR ROSES

Begär flaskan med Fyra Rosor

Nr 492 på alla systembolag.

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.